

КАКО ЈЕ ЧИТАЛАЦ ПОСТАО ЕМ

Владимир Кеџмановић, *Каг ђаволи ѿолеѿе*, Лагуна, Београд 2022

Роман *Каг ђаволи ѿолеѿе* Владимира Кеџмановића објављен је у издању Лагуне 2022. године. Овај роман привукао је пажњу не само читалачке публике већ и књижевне критике, те је у марту 2023. године роман *Каг ђаволи ѿолеѿе* овенчан наградом Златни сунцокрет за најбољу књигу на српском језику написану 2022. године. Како се у образложењу ове награде наводи, роман *Каг ђаволи ѿолеѿе* издвојио се „због смелости да се отисне у сфере врло сложених питања и структура вредности нашег света”. И заиста, овај роман јесте својеврсни ауторов обрачун са хипокризијом у коју је запао наш свет, обрачун са политичком коректношћу и њеном злоупотребом. Политичка коректност у овом роману је разобличена и разголићена, међутим, овај роман много је више од ауторовог обрачуна са политиком и идеологијама нашег доба. Без приповедачког мајсторства Владимира Кеџмановића, бављење овом темом остало би само на нивоу ангажоване књижевности, међутим својом приповедном техником, језиком романа и ликовима – сложеним и вишезначним, писац овај роман уздиже на један виши уметнички ниво.

Роман *Каг ђаволи ѿолеѿе* подељен је на девет приповедних целина, а свака од њих подељена је на различити број нумерисаних поглавља. Таква приповедна структура у роману *Каг ђаволи ѿолеѿе* функционише попут руске матрјошке, те у свакој од тих приповедних целина долази до нове ескалације насиља или новог раслојавања главних ликова романа. Оваква организација романа директно је повезана не само са насловом већ и са речима главног антагонисте романа Кристофера (Кеја). Уколико се девет приповедних целина романа *Каг ђаволи ѿолеѿе* посматра у корелацији са девет кругова пакла, онда то значи да се речи Кристофера (Кеја) који на почетку романа дечаку Младену (Ему) саопштава да га из пакла сиротишта води у његов лични пакао могу схватити дословно. Том синтезом оствареном између структуре и садржаја самог романа (у овом случају, то су речи Кристофера, односно Кеја) само се додатно утврђује и потврђује закључак да је приповедни свет романа *Каг ђаволи ѿолеѿе* заиста пакао.

Приповедни свет романа *Каг ђаволи ѿолеѿе* заиста се и образује као својеврсни пакао, али тај пакао је, такође, и болно близак свету читаоца романа. Свет у којем се Младен, дечак из сиротишта, обрео јесте свет бруталног насиља и порнографије. То је свет одузете слободе и приватности, свет отуђености и изолованости, у коме ђаволи лете – и то не метафорички већ дословно. Кроз читав роман Младен (Ем) игра видео-игрицу у којој је циљ убити што више ђавола. На крају видео-игрице се увек појављује највећи од свих ђавола који, ма колико Младен (Ем) био вешт играч,

ипак побеђује. Убрзо, видео-игрица почиње да се меша са Младеновом реалношћу. Он почиње да сања ђаволе, а они добијају ликове људи којима је окружен. Ђаволи су „на ајфону и у сну, летели где им се хтело”. Лик највећег, најстрашнијег и најопаснијег ђавола мења се током читавог романа, али на крају он доминантно поприма лик Младеновог злостављача Кристофера. Поставши највећи од свих демона, Кристофер заправо постаје својеврсни Луцифер овог романа. Тако би се роман *Каг ђаволи ѿолејѿе* могао тумачити као визија тоталног зла, визија једног света у ком Луцифер поново лети.

Међутим, Кристофер, иако успостављен као Луцифер пакла у који је смештена радња овог романа, није прекомерно снажан. Како се на крају романа разоткрива – „слабост може да се маскира у привид прекомерне снаге”. Баш таква је била и Кристоферова хамлетовска слабост, која га прати кроз читав роман.

Приповедни свет романа *Каг ђаволи ѿолејѿе*, пакао у ком се обрео Ем, из странице у страницу постаје све болније познат читаоцу романа, али не зато што је то опис стварности (иако се може тумачити и тако) већ и због чињенице да сам читалац романа *Каг ђаволи ѿолејѿе* постаје Ем.

Баш као што је струкутра овог романа сложена и слојевита, такви су и његови ликови, па и сам приповедач. Иако се на самом почетку може учинити да је свезнајући, то никако није. Врло брзо постаје и више него јасно да је улогу приповедача добио главни лик Ем, односно у крајњој инстанци читалац.

На почетку романа читалац би се и могао преварити, те помислити да је приповедач романа свезнајући или да је Ем лик који је од траума које је проживео занемео. Приповедачко мајсторство Владимира Кеџмановића огледа се управо у томе што он свом читаоцу не разоткрива своје јунаке и фикционални свет романа у потпуности и одједном већ то чини суптилно, из странице у страницу, остављајући свом читаоцу низ приповедних сигнала који ће га довести до катарзичних открића. Једно такво откриће је и да Ем није нем већ да он све време говори и то, управо, кроз самог читаоца. То откриће дешава се оног тренутка када читалац схвати да су границе приповедног света романа, заправо границе Емовог света, као и да сва поређења, све референце на стварност, заправо почивају на Емовој стварности, те да оне могу бити познате само неком ко је заправо Ем. Исто тако, Ем није нем, само су његове речи, његова страна дијалога са другим ликовима у потпуности препуштене интерпретацији читаоца. Емов свет, Емове речи, па и осећања постају постају читаочева креација готово у истој мери у којој су и креација самог аутора. То навођење читаоца да активно учествује у стварању Ема и његовог света, стављајући га у позицију да и сам постане Ем, те да заједно са њим проживи брутално насиље, спречава читаоца да постане

један од оних скретача погледа – који виде насиље, а на њега не реагују – а који се кроз читав роман спорадично појављују.

Младенов лик је у потпуности деперсонализован. Његове руке, очи и цело тело су туђи. Деперсонализација, клинички прецизно описана, јесте само још један у низу индикатора који указују на бруталност насиља које је Ем проживео. Ипак, она није само у функцији карактеризације Младеновог лика већ је у потпуности усклађена са језиком самог романа.

Језик романа *Каг ђаволи ѿлеѿше* ослобођен је сваког еуфемизма и метафоре, а ствари које се дешавају Ему и којима он сведочи никада нису сакривене иза језичког улепшавања. Такав језик, хирушки прецизан и врло често бруталан, има моћ да протресе читаоца до сржи и да га још дуго, у таласима, потреса и након што се затвори последња страница романа. Језички слој, баш као што је и сам лик Младена, деперсонализован је. Иако је претрпљено насиље описано до детаља, о осећањима самог Младена не може се сазнати готово ништа. То значи да су сва туга, бол, страх, немоћ и бес коју читалац приликом читања овог романа може осетити, заправо његови лични, а не Емови – што нас поново доводи до тог болног закључка да су Ем, читалац и приповедач заправо једно.

Како је Владимир Кеџмановић у једном интервјуу изјавио, роман *Каг ђаволи ѿлеѿше* „је метафора, симбол глобалног злостављања које трпимо”. Учинивши да свако од нас приликом сусрета са Емовим паклом постане у већој или мањој мери Ем, Владимир Кеџмановић је показао брилијантност у стварању синтезе између идеје романа, језика и структуре, као и карактеризације ликова.

Напослетку, иако се чини да је слика света у коју је смештен роман *Каг ђаволи ѿлеѿше* мрачна и у потпуности песимистична, ипак се у самом роману, а у лику сугестивног имена – Анђелија, може препознати трачак наде. Уз Анђелију Младен постаје мање туђ, први пут се сусреће са природом и позитивним осећањима, први пут напушта тамницу у коју се претворио Кејов стан и по први пут осећа и удише трачак слободе. Такође, ни крај романа није коначан. Младен убија Кристофера, и иако то у видео-игрици никада није успео, у реалности он успева да победи највећег од свих ђавола, али ни то није пут до његове слободе. Младен постаје усвојени и уцењени унук Била Стентона, Кејовог оца. На самом крају романа читалац сазнаје да Ем више не жели да буде туђи, да његова глава не жели да буде туђа, и иако тај отклон од деперсонализације може указивати на Младеново излечење и превазилажење траума, исцељење није коначно, а на питање да ли је Младен само постао нова карика у ланцу насиља у ком се затекао или је тај ланац прекинуо, одговор може дати само читалац.

Роман *Каг ђаволи ѿлеѿше* поставља многа питања. Ко су Хамлети, а ко Фортинбраси нашег света? Ко је Ем, а ко је Кеј? Да ли је Анђелија тај

трачак наде који нам је свима потребан у мраку у ком живимо? Озбиљни одговори на ова питања можда ће морати да сачекају неког храброг читаоца и истраживача, који ће се са идеологијама нашег света и политичком коректношћу, ухватити у коштац на једнако храбар начин као што је то учинио и писац Владимир Кеџмановић.

Ипак, ако у обзир узмемо да је сваки читалац Ем, онда то значи да верзија овог романа, питања и одговора на питања постоји бар онолико колико постоји и читалаца, а једно од тих многобројних питања које може искрснути док се чита овај роман јесте питање које се са наших малих екрана могло чути док смо сви били закључани и отуђени, усамљени и изоловани, а које је много пре нас поставио Борислав Пекић – радује ли се ико у паклу перспективи бесмртности?

Мср Наташа Д. КАТИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност
Докторске студије
natasa_katic@yahoo.com

ЛАТЕНТНИ ЖИВОТ У СЕМЕНУ ПЕСМЕ

Саша Нишавић, *Пејтељка*, Дијак, Прибој Мајевички 2022

У природи ништа није случајно и природа по својој дефиницији не познаје празан ход. То важи за сваку природу, од зеленог окружја човековог до филозофске, естетичке и песничке природе. Књига Славомира Саше Нишавића *Пејтељка*, са својом разгранатом симболизацијом природе у наслову, доводи нас у промисао о петелци као стожеру и носиоцу цвета, листа или плода човекове духовности и хуманитета. Ако се, пре самог читања, осврнемо на цртеж Баћка Милачића на предњој корици књиге, наслутићемо да Нишавићева *Пејтељка* на првом месту носи семе јабуке илустровано српским оцилима или тетраграмским византијским крстовима династије Палеолог. Семенка сугерише латентни живот и привид статичности, док јабука својом примарном асоцијацијом у контексту српске и словенске традиционалне културе упућује на плодност, али и на библијску „јабуку раздора”.

Као у природи, нема празног хода ни у поезији, што је случај и са овом књигом. Још увек нисмо почели да читамо *Пејтељку* и иза њене корице у импресуму уочавамо занимљиву подударност. Збирка Саше Нишавића јесте шеснаеста књига у библиотеци или едицији насловљеном „Откровења”; издавач књиге зове се Дијак, а његово географско се-